

УДК 378. 14: 39

FEATURES OF PROFESSIONAL COMPETENCE FORMATION OF FUTURE TEACHERS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Braslavska O. /Браславська О.В.

ORCID 0000-0003-0852-686X

Ph.D,prof./докт.пед.н., професор,

Uman Pavlo Tychyna State Pedagogical University

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Pashchenko M./Пащенко М.І.

ORCID 0000-0002-4011-1800

с.р.с.,ас.проф./к.пед.н., доцент,

Municipal Institution «Uman Taras Shevchenko Professional College
of Education and Humanities of Cherkasy Regional Council»

33, Nebesna Sotnia, 20 300

КЗ «Уманський гуманітарно-педагогічний фаховий коледж
ім. Т.Г. Шевченка Черкаської обласної ради»
вул. Небесної Сотні, 33, 20 300

Анотація. У статті узагальнено розуміння поняття професійна компетентність як інтегральна властивість індивідуальності, що забезпечує успішну діяльність у мінливих умовах. Запропоновано характеристики професійної компетентності майбутнього вчителя. Виділено особливості та завдання професійної компетентності майбутнього вчителя.

Ключові слова: професійна компетентність, майбутній вчитель.

Вступ.

Актуальним є компетентнісний підхід, орієнтований на формування у майбутніх вчителів здатності ефективно діяти у стандартних і нестандартних професійних і життєвих ситуаціях. Сучасному фахівцеві необхідні різноманітні суміжних компетентностей, професійних навичок і додаткових здібностей.

Серед таких компетентностей важливе місце займає професійна компетентність, яка є складовою професійної культури, що дозволяє вирішувати завдання професійної діяльності. Формування професійної компетентності майбутніх вчителів є актуальним завданням вищої школи, яке відображено у державних освітніх стандартах вищої професійної освіти.

Основний текст.

Під компетентністю розуміють здатність добре і ефективно працювати, дотримуватися встановленого стандарту у певній сфері діяльності або спілкуванні, готовність до виконання певних функцій, здатність особистості успішно виконувати професійну діяльність.

У сучасному трактуванні поняття компетентності розуміється як здатність мобілізувати особистісні ресурси у змінних умовах життєдіяльності.

Таким чином, компетентний майбутній вчитель:

- ✓ це обізнана особистість, яка здатна за допомогою знань адекватно реагувати на зовнішні умови;

- ✓ здатний мобілізувати у професійних ситуаціях отримані знання та досвід;
- ✓ це індивідуальність, що забезпечує їй успішну діяльність у мінливих умовах[3].

У психологічному словнику визначається: компетентність – це здатність робити щось добре чи ефективно, дотримуватися встановленого стандарту у будь-якій професії.

Словник іноземних слів і виразів розкриває поняття компетентний як, той, що володіє компетенцією – колом повноважень або колом справ, питань.

Компетентність розуміється як:

- здатність застосовувати наявні знання, вміння, навички у нестандартних життєвих ситуаціях;
- інтегральна якість особистості, що виявляється у загальній здатності і готовності її до діяльності, заснованої на знаннях і досвіді;
- очікувані і вимірювані конкретні досягнення.

Бути компетентним означає:

- знати, як діяти: практичне та операційне застосування знань у конкретній ситуації;
- знати, як бути: цінності як невід'ємна частина способу сприйняття життя з іншими людьми у соціальному контексті.

Компетенція є багатосмисловим поняттям і включає у себе:

- коло ведення майбутнього вчителя;
- коло питань, у яких майбутній вчитель добре обізнаний і ефективно працює у цій галузі;
- єдність знань, навичок, професійного досвіду, здібностей діяти;
- адекватність або достатність; стан або якість бути функціонально адекватним або мати достатні знання, судження, навички, вміння;
- сукупність повноважень, прав і обов'язків майбутнього вчителя.

У педагогіці диференціюють поняття компетенція і компетентність. У тлумачному словнику С.Ожегова компетентність визначається як усвідомленість, авторитетність, а компетенція як коло питань, явищ, якими дана особа володіє авторитетно [1].

Отже, компетентність майбутнього вчителя – це особливий тип організації набутих компетентностей, які необхідні для професійної діяльності.

Компетентність включає у себе: знання, пізнавальні та практичні навички, стосунки, емоційне ставлення, систему цінностей, етику, мотивацію.

Виділимо особливості компетентності майбутнього вчителя у сучасних умовах:

➤ *Інноваційний характер.* Кардинальні зміни в економічному, соціальному, культурному житті країни в останні десятиліття, породили сукупність нових факторів, що вступили в протиріччя з раніше діючими в її соціокультурному просторі. Змінилася система ціннісних орієнтацій, у зв'язку з розвитком ринкових економічних відносин, змінилися економічні орієнтири. Здійснення освітньої реформи призвело до створення нового за змістом освітнього простору. У такій ситуації компетентність майбутнього вчителя повинна включати такі складові, як гнучкість, креативність, відповідальність,

здатність до соціокультурної орієнтації.

➤ *Гуманістична спрямованість.* Спочатку ідеологічно, а потім і конституційно, суспільство визначило своїми орієнтирами: розвиток особистості, систему загальнолюдських цінностей, побудову демократичної держави, створення громадянського суспільства. У зв'язку з цим компетентність майбутнього вчителя має гуманістичну спрямованість, вмє орієнтуватися на базові гуманістичні цінності, ідеали суспільства.

➤ *Динамічність.* Для сучасного суспільства характерні невизначеність соціокультурної ситуації, розмитість моральних, соціальних, ідеологічних норм. Відповідно, компоненти компетентності майбутнього вчителя змінюються відповідно до змін у соціальній та професійній сфері.

➤ *Інтегративність* компетентності проявляється у тому, що, по-перше, вона являє собою єдність загальних і спеціальних компонентів, по-друге, в тому, що вона об'єднує компоненти ключових і професійних компетенцій, які в ній опосередковано представлені, по-третє, в тому, що вона інтегрує виховну та професійну діяльність[3].

Інтеграція елементарних ключових компетенцій до складу професійної компетентності включає:

– *компоненти інформаційної компетентності:* вміння самостійно знаходити та інтерпретувати, систематизувати, критично оцінювати інформацію з позиції розв'язуваних проблемних ситуацій; користуватися інформаційними джерелами, у тому числі Інтернет, програмними продуктами; використовувати отриману інформацію у професійній діяльності; представляти інформацію здобувачам освіти, колегам у різних формах;

– *компоненти комунікативної компетенції:* здатність дотримуватися норм і правил спілкування; враховувати в спілкуванні свій статус і статус співрозмовника; вміння реалізовувати і захищати професійні інтереси, а також поважати і захищати права та інтереси працівників при спілкуванні; вивчати соціальні норми;

– *компоненти проблемної компетенції:* вміння самостійно виявляти проблемні ситуації у професійній діяльності, формулювати мету професійних дій і ділити її на ряд послідовних задач, знаходити відповідні шляхи і засоби вирішення завдань, реалізовувати обрані шляхи і засоби рішення проблемних ситуацій, у разі появи труднощів осмислювати їх і приймати рішення про вибір інших шляхів і засобів; доводити рішення проблемної ситуації до кінця; оцінювати ступінь дозволеності проблемної ситуації та характер досягнутого просування;

– *компоненти кооперативної компетенції:* вміння знаходити партнерів для співпраці в галузі вирішення проблемних ситуацій і об'єднуватися з ними у групи; здійснювати колективне цілепокладання і планування; розподіляти завдання і ролі між учасниками групи; бути у ролі ситуативного лідера групи і в ролі виконавця; координувати свої дії з діями інших членів групи; аналізувати і вирішувати протиріччя, що перешкоджають ефективності роботи команди; здійснювати колективне підведення підсумків, включаючи самооцінку колективної діяльності та її результатів.

Професійна компетентність включає елементи складових ключових компетенцій:

1. Самоосвітня – готовність до безперервної самоосвіти, саморозвитку, професійному і особистісному зростанню;

2. Елементи професійних компетенцій:

- предметна (реагувати на соціальні, наукові та етичні питання, які зустрічаються в освітній діяльності);
- методична;
- технологічна тощо.

➤ *Інваріантність* – професійна компетентність розглядається як компонент загальної культури особистості майбутнього вчителя, а її формування передбачає вирішення виховних завдань:

- формування активної громадянської позиції;
- орієнтації в основних засадах і принципах державного життя;
- мислення;
- розвиток професійних інтересів у різних сферах діяльності тощо.

Професійна компетентність розглядається у контексті конкретної професійної діяльності майбутнього вчителя, змістове наповнення її компонентів здійснюється на основі виділення профілів професійної діяльності, експертних опитувань, аналізу професіограми. Враховуючи різноманітність професійних кваліфікацій і функцій майбутнього вчителя у сучасних умовах, професійна компетентність майбутніх вчителів містить інваріантні компоненти, які характеризують аспекти його професійної діяльності.

➤ *Професійна обумовленість* – змістове наповнення й особливості професійної компетентності майбутнього вчителя обумовлені специфікою його діяльності. Змістове наповнення професійної компетентності залежить від специфіки та основних напрямів професійної діяльності майбутнього вчителя.

➤ *Зв'язок з професійним та особистісним саморозвитком.*

Компетентність – це спосіб існування знань, умінь, освіченості, що сприяє особистісної самореалізації, внаслідок чого забезпечується зростання особистісного потенціалу, визнання особистості оточуючими і усвідомлення нею самою власної значущості.

У структурі професійної компетентності майбутнього вчителя виділяємо якості професійно-особистісного самовдосконалення: непримиреність до недоліків у собі та інших, здатність до адекватної самооцінки, культура самоосвітньої діяльності тощо. Таким чином, зв'язок професійної компетентності з саморозвитком, самовдосконаленням, самоосвітньою компетенцією очевидний.

Актуальність формування професійної компетентності у майбутніх вчителів у період їх навчання у закладах вищої освіти обумовлена:

1. *Зміною соціокультурної ситуації, державної ідеології і політики.* У державній ідеології та політиці відбуваються кардинальні зміни: демократизація суспільства, побудова держави, громадянського суспільства, визнання основних прав і свобод людини, розширення можливостей реалізації духовних і матеріальних потреб особистості. Активно здійснюється

реформування різних сфер суспільного життя, економіки, освіти тощо, при цьому розробляються концептуальні документи, що розкривають впроваджені зміни і пред'являють до фахівців підвищені вимоги при прийнятті рішень. Для цього необхідний високий рівень професійної компетентності.

Система освіти повинна готувати людей, які вміють не тільки жити у громадянському суспільстві, але й створювати суспільство і державу. Така ситуація обумовлює підвищення значущості формування професійної компетентності фахівців і робить цю якість професійно необхідною.

2. *Перехід України до ринкової економіки, зміна економічних відносин.* Такий перехід призводить до відповідних змін у системі освіти. Зміна системи освіти актуалізує зміну підходів до підготовки майбутніх вчителів, підвищують значимість формування професійної компетентності.

3. *Зміна характеру професійної діяльності майбутніх вчителів, підвищення значущості її.* Професійна діяльність майбутніх вчителів регламентується документами, від дотримання яких залежить її ефективність і які в сучасній ситуації досить часто змінюються. Це диктує необхідність забезпечення якості професійної підготовки майбутніх вчителів, що передбачає не тільки підготовку до професійної діяльності, а й забезпечення професійної діяльності. Професійна компетентність стає якісною характеристикою сучасного майбутнього вчителя, запорукою успішності його професійної діяльності у період його навчання у вищій школі. Ефективне формування професійної компетентності майбутнього вчителя проходить на основі інтеграції спеціальної та психолого-педагогічної підготовки студентів, варіативних форм навчальної та позанавчальної діяльності студентів, єдності теорії і практики.

Зміна парадигми освіти від традиційної до особистісно-орієнтованої і перехід освіти на нові освітні стандарти вимагають від вищої школи вдосконалення підготовки майбутнього вчителя, становлення його як професіонала, який не тільки знає свою професію, а й володіє професійною компетентністю[2].

Виділемо педагогічні умови формування професійної компетентності майбутнього вчителя:

- єдність теорії і практики у підготовці, навчальної та позанавчальної діяльності студентів;
- відповідність організації і змісту освітнього процесу у закладах вищої освіти вимогам сучасного ринку праці;
- міжпредметні зв'язки, що забезпечують інтегративність психолого-педагогічної, технологічної підготовки;
- організація спільної роботи закладів вищої освіти з базами практики;
- професійна компетентність викладачів;
- організація освітньої роботи у вищій школі, застосування інноваційних форм і технологій навчання;
- усвідомлена діяльність студентів з урахуванням вимог підготовки до професійної діяльності;

- накопичення досвіду поведінки та реалізації технологій професійної діяльності;
- активність студентів у дослідженнях, проектах у період навчально-виробничої практики;
- педагогічний моніторинг особистісних здобутків студентів у процесі формування у них професійної компетентності тощо.

Для формування професійної компетентності майбутніх вчителів необхідно вирішити завдання:

- виявити ступінь розуміння студентами і викладачами вищих закладів суті і значущості формування професійної компетентності;
- оцінити наявний рівень сформованості професійної компетентності майбутніх вчителів.

Необхідно усвідомити характеристики *професійної компетентності*:

- ❖ є системною, інтегративною властивістю особистості майбутніх вчителів;
- ❖ розуміється як здібність або готовність до ефективної професійної діяльності у стандартних і нестандартних ситуаціях, до успішного вирішення професійних завдань;
- ❖ представлена сукупністю компетенцій[2].

Висновки.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє виділити *особливості професійної компетентності* як якості особистості майбутніх вчителів:

- інтегративний характер;
- необмеженість;
- діяльнісний характер;
- інноваційний характер;
- гуманістична спрямованість;
- динамічність;
- інваріантність;
- професійна обумовленість;
- зв'язок з професійним і особистісним саморозвитком.

Отже, професійна компетентність – цілісність особистісних якостей, знань, умінь, навичок, досвіду і вміння їх застосовувати, вона об'єднує теоретичний, практичний, методичний, морально-ціннісний аспекти діяльності майбутнього вчителя. Компетентний фахівець здатний виходити за рамки предмета своєї професії, він має володіти творчим потенціалом саморозвитку.

Література:

1. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: метод. посіб. для студ. магістратури / С.С.Вітвицька. – К.: Центр навч. літ-ри, 2003. – 316 с.
2. Крамська З. М. Педагогічна майстерність викладача вищої школи: навч.-метод. посіб. для студентів вищих педагогічних закладів освіти/ З.М.Крамська, М.І.Галузінська. – Умань: ВПЦ «Візаві». 2020. – с.238.
3. Навчальний процес у вищій педагогічній школі: навч. посіб. / за заг. ред. О.Г. Мороза. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2001. – 337 с.

4. Слєпкань З.І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі / З.І.Слєпкань. – К.: 2000. – 210 с.

Literature:

1. Vitvytska S.S. Basics of higher school pedagogy: method. manual for students master's degree / S.S. Vitvytska. - K.: Education Center. lit-ry, 2003. – 316 p.
2. Kramska Z.M. Pedagogical skill of a teacher of a higher school. Educational and methodological manual/Z.M. Kramska, M.I. Galuzinska, – Uman: VOC "Vizavi". 2020. - p. 238.
3. Educational process in the higher pedagogical school: education. manual / for general ed. O.H. Frost - K.: NPU named after M.P. Dragomanova, 2001. – 337 p.
4. Slepkan Z.I. Scientific principles of the pedagogical process in higher education / Z.I. Slepkan. - K.: 2000. - 210 p.

Abstract. The article summarizes the understanding of the concept of professional competence as an integral property of individuality, which ensures successful activity in changing conditions. The characteristics of the professional competence of the future teacher are proposed. Features and tasks of the future teacher's professional competence are highlighted.

Keywords: professional competence, future teacher.